

Віктор Павлюк

ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ПОЧАТКУ ХІХ СТ.

У статті проаналізовано боротьбу польського народу за свою свободу в умовах загострення міжнародних відносин у Європі після Великої французької революції та в період наполеонівських війн.

Ключові слова: міжнародні відносини, польська проблема, мирний договір, держава.

Віктор Павлюк. Польский вопрос в международных отношениях в начале XIX в.

В статье проанализирована борьба польского народа за собственную свободу в условиях обострения международных отношений после Великой французской революции и в период наполеоновских войн.

Ключевые слова: международные отношения, польская проблема, мирный договор, государство.

Victor Pavliuk. The Polish Issue in the International Relations at the Beginning of the 19th century

The fight for freedom of the Polish Nation in the conditions of the international relations aggravation in Europe after the Great French Revolution and during the Period of the Napoleon's Wars has been analyzed in the article.

Key words: International Relations, the Polish issue, the peace treaty, state.

У міжнародних відносинах початку ХІХ ст. важливе місце займало польське питання. Польська проблема як фактор міжнародних відносин, виникла в Європі після трьох поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.). Потужна колись держава з міцними політичними і культурними традиціями припинила своє існування. Поляки не хотіли миритися зі своїм безправним становищем і протягом тривалого часу вели боротьбу за відновлення єдиної і незалежної Польщі. Саме вперта і самовіддана боротьба польського народу за свою свободу стала не тільки національною, але і європейською проблемою.

В умовах радикальних змін у Європі, початок яким поклала Велика французька революція, польська проблема набула особливого значення. Стратегічне розташування польських земель, політична роль, яку могла відігравати незалежна Польща – все це враховувалось європейськими державами, як Францією, так і її противниками – Росією, Пруссією, Австрією та Англією.

Польською, російською, радянською історіографією нагромаджений значний матеріал з даної проблематики. Однак спеціальних праць, присвячених польському питанню у міжнародних відносинах початку ХІХ ст., немає. Ця проблема піднімалась головним чином у загальних працях, в яких розглядалися міжнародні відносини у Європі після Великої французької революції, періоду наполеонівських війн та їх наслідків. Вивчення польського питання істориками різних країн обмежувалось дипломатією, діяльністю Наполеона та Олександра І без зв'язку із внутрішніми процесами, які відбувалися на землях колишньої Речі Посполитої. Значну увагу польській проблемі у міжнародних відносинах початку ХІХ ст. приділено в працях польських дослідників. Це, передусім, роботи Ш. Ашкеназі [9], М. Гандельсмана [13] та ін. В дослідженнях польських істориків зібрано значний фактичний матеріал з історії Польщі початку ХІХ ст., осмислено і представлено наукову концепцію польського питання у міжнародних відносинах. Слід назвати також роботи С. Кеневіча [14], Е. Халіча [12], Б. Грохульської [11], Є. Сковронєка [18], в яких піднімалися питання зовнішньополітичної історії Князівства Варшавського.

Джерела з даної теми дуже різноманітні. Велику цінність для дослідження піднятої проблеми представляють дипломатична переписка, мемуарна література польського і російського походження тощо [6; 8; 17; 19]. В статті детально проаналізовано спогади представників польської аристократії, безпосередніх учасників політичних подій того періоду – А. Чарторийського, Ю. Вибицького, К. Козьмяна та ін.

Поділи Речі Посполитої і загроза національному існуванню польського народу викликали вже в кінці ХVІІІ ст. хвилю національно-визвольного руху. Кульмінацією боротьби було повстання 1794 р. під керівництвом Т. Костюшка. Після його розгрому польська шляхта, найбільш організована частина суспільства, всі свої надії поклала на іноземну допомогу і міжнародні комбінації, в результаті яких, за їх розрахунком, могла

бути відновлена незалежна Польща. Найбільше поляків приваблювала Франція з її ліберально-демократичними гаслами і, особливо, війни Франції з країнами-учасниками поділів Речі Посполитої – Австрією, Пруссією, Росією.

Дослідник польського національно-визвольного руху цього періоду Є. Сковронек, відмічає, що особлива увага приділялась міжнародній ситуації і політиці великих держав, в першу чергу Франції [18, 25–26]. Визначаючи тодішні настрої поляків, А. Чарторийський (1770–1861) наголошував, що вони раділи перемогам Наполеона, в яких вони бачили зародження надії на відновлення Польщі [6, 165]. Сам Наполеон у своїх заявах відзначав, що поділ Польщі є несправедливим і не має права на тривале існування. Ще як генерал Директорії Бонапарт готовий був очолити французів, щоб розбити Росію і відновити Польщу [7, 15].

У 1794–1795 рр. в Париж прибули польські політичні діячі Ф. Барсс, Ю. Вибіцький та ін., які прагнули заручитись підтримкою французького уряду. Вони надали два проекти створення польських легіонів із емігрантів, а також військових, які втекли із армій ворогів Франції. Інформація про утворення польських легіонів мала широкий резонанс не лише в емігрантських колах, але і на теренах колишньої Речі Посполитої. Про це свідчить той факт, що протягом трьох місяців 1797 р. до створюваних легіонів влилось 3600 осіб [14, 29]. Серед легіонерів панувало переконання, що в разі перемоги Франції над Австрією легіони стануть ядром загальнонаціонального повстання, що приведе до відродження Речі Посполитої.

Хоч боротьба польських легіонів і не принесла бажаних результатів, але саме їх існування мало певне політичне значення. Воно змусило європейські уряди знову зацікавитись польською проблемою.

Проте міжнародна ситуація не сприяла реалізації планів польської еліти. Франція опинилась на самоті перед країнами європейської коаліції. Тому перше завдання, яке повинна була вирішувати Франція – це спробувати розколоти коаліцію і перетягти на свій бік одну із держав-членів. Але досягти цього, піднімаючи водночас польське питання, було неможливо. Жодна з держав-противників не відмовилася б від набутих польських територій, особливо в умовах військово-політичного протистояння з Францією, бо це могло призвести до ліквідації традиційних союзниць-

ких відносин трьох держав і системи загальноєвропейської рівноваги. Тому польське питання не було вирішене ні за умовами франко-австрійського договору 1797 р., ні в мирних договорах Франції з Австрією і Росією в 1801 р. Варто зазначити, що країни-учасниці договорів давали одна одній обіцянки не надавати підтримки політичним емігрантам і не допомагати їм в діях, спрямованих проти існуючих в цих країнах політичних порядків. Найбільшою мірою це положення стосувалось французьких роялістів, але воно відносилось і до поляків [1, 156].

В мирному договорі з Австрією, після її розгрому 2 грудня 1805 р. біля Аустерліціна, також не знайшлося місця для постановки польського питання. І тільки після розгрому Пруссії в 1806 р., коли французькі війська стояли біля кордону польських земель і опинились перед перспективою ведення війни далеко від Франції, польська проблема постала перед Наполеоном у всій своїй складності та суперечливості. В цій ситуації використання польської території і польського населення стало для французького імператора важливим військовим і політичним завданням, одним із засобів досягнення перемоги. Першим кроком Наполеона перед вирішальними баталіями з російською армією було проголошення військової кампанії 1807 р. “польською війною” [7, 23]. Вже сама назва була багатообіцяючою для поляків, розрахованою на розпалювання їх патріотичних почуттів.

Підігріваючи патріотичні надії поляків Наполеон, разом з тим, висловлювався про долю самої Польщі багатозначно і дуже обережно. Обережність Бонапарта особливо проявилась в інциденті з Т. Костюшком, якого він прагнув схилити на свій бік, запропонувавши йому очолити польські війська. Але Костюшко скептично віднісся до пропозиції Наполеона. 22 січня 1807 р. він написав лист, де поставив французькому імператору свої умови: перше – прийняття ліберальної Конституції, друге – звільнення селян з землею, третє – відновлення Польщі в кордонах 1772 р. [7, 25]. Ці умови були для Наполеона неочікуваними і навіть принизливими, що зумовило його негативну відповідь.

На початку листопада 1806 р. розпочалось просування французьких військ на польські землі, які знаходились під управлінням пруської адміністрації. В ніч на 26 листопада пруська армія залишила Варшаву, передавши владу племіннику останнього польського короля Ю. Понятовському. До початку грудня 1806 р. всі польські землі, які були зайняті Пруссією, опи-

нились у руках французів. Це викликало небачений ентузіазм польського населення, поширювалися заклики організації походу на Росію, молодь добровільно записувалась в армію.

Однак стриманість Наполеона щодо майбутнього Польщі водночас викликала незадоволення поляків. Особливо це стосувалось польської аристократії, яка чекала, коли імператор висловиться чітко і зрозуміло щодо майбутнього країни. Магнати виступали за введення в Польщі Конституції 3 травня 1791 р. Ю. Понятовський в листі до Наполеона від 5 січня 1807 р. зазначав, що Конституція вирішила б моментально всі проблеми [7, 36].

Від польських радикалів “якобінців” виступив генерал Ю. Зайончек. На його думку, майбутня польська держава повинна була бути облаштована за французьким зразком і вирішити більш ефективно, ніж Конституція 3 травня 1791 р., селянське питання. Він застерігав Наполеона від польської аристократії [12, 35]. Але на той момент Наполеону був потрібний керівний орган, який би обслуговував потреби французької армії. Для формування такого органу Бонапарт зробив ставку на аристократію, яка пішла на співпрацю з ним. 14 січня 1807 р. в Польщі була створена “Урядова комісія” у складі Ст. Малаховського, Ст. Потоцького, Ф. Белінського, Л. Гусаковського, К. Дзялинського, В. Соболевського і Ю. Вибіцького. Комісія повинна була вирішувати справи правосуддя, внутрішньої адміністрації і військові справи. “Урядова комісія” була явищем тимчасовим, вона повинна була функціонувати до остаточного вирішення польського питання на мирних переговорах після закінчення війни. Але поляки сприймали це як початок відродження Польщі. Підстави для цього існували. Наполеон надав “Урядовій комісії” деяку самостійність у вирішенні внутрішніх справ, вона набрала польських національних рис: діловодство велось на польській мові, весь чиновницький апарат складався з поляків, було відновлене польське право, створювалась нова організація правосуддя, відновлювалась польська армія, налагоджено було випуск польської монети, відновила свою роботу Едукаційна палата, яка відала справами освіти [14, 75].

Попри те, що на частині польської території з населенням в 2,3 мільйона осіб існувала польська адміністрація, польське судочинство і армія – це була лише видимість національного уряду. Польської держави не було. Та й чи могла вона бути саме в цих конкретних умовах міжнародного життя?

Особливий інтерес до польської проблеми проявляла Росія, як розмінної монети в ході російсько-французьких переговорів після битви під Фрідландом 14 червня 1807 р. Тільзітські переговори, які тривали з 25 червня до 6 липня 1807 р. стали проявом пошуку компромісного вирішення найбільш складних європейських питань, в тому числі і польського.

На думку низки дослідників, ні у французької, ні у російської сторін не було конкретного плану щодо долі польських земель. Це було вільне поле для торгівлі. В ході бесід Олександра I з Наполеоном останній запропонував Росії кордон по р. Вісла, а до Франції мала відійти решта території Польщі, приєднавши до неї Сілезію і створивши незалежну державу на чолі зі своїм братом Жеромом [7, 47]. Але Олександр I не прийняв пропозицію і запропонував альтернативну: Росія отримує кордон по Віслі, а Наполеон повинен відмовитись від планів відносно частини пруської Польщі і Сілезії, що було вже неприйнятним для Франції. Тоді Олександр I вніс деякі поправки: Прусія зберігає Сілезію, а Жерому відкривається перспектива на саксонський трон. Наполеон запропонував свій варіант: польська територія, забрана у Прусії, передавалась не принцу Жерому, а саксонському королю Фрідріху Августу (1750–1827).

Таким чином, в Тільзіті вирішувалось питання не про польську державу, а про те, під чийм контролем буде дана територія, якою буде форма її організації, і наскільки вона буде задовольняти одну та іншу сторони. Найбільш далекоглядні польські політичні діячі навіть передбачали саме таке вирішення польського питання. Зокрема, А. Чарторийський ще 23 травня 1807 р. зазначав, що Бонапарт буде наполягати на мирі і відновить Польщу тільки із пруської частини на чолі з курфюрстом Саксонським [13, 133; 16, 50].

Мирний договір, укладений в м. Тільзіті 7 липня 1807 р. з Росією, а 9 липня з Пруссією схвалив утворення Князівства Варшавського. Князівство утворювалось із земель, набутих Пруссією в результаті другого (1793) і третього (1795) поділів Речі Посполитої. Воно охоплювало територію, розміром 104 тисячі квадратних кілометрів із населенням 2,6 мільйона осіб [2, 19].

Наслідки тільзітських переговорів викликали невдоволення в частини польських патріотів, які розраховували на відновлення незалежної Польщі, а новий утвір навіть не носив назву Польща. Конституція Варшавського князівства була підписана

Наполеоном 22 липня 1807 р. З цього часу розпочалась шести-річна історія нового державного утворення.

Конституція Князівства Варшавського складалась із 12 розділів і 89 параграфів. Вона проголошувала князівство спадковою монархією на чолі із саксонською династією. Саксонський король носив і титул князя Варшавського. Князь був головою виконавчої влади, призначав міністрів і інших вищих посадових осіб. Крім того, він мав право законодавчої ініціативи. Уряд Князівства, або Рада міністрів, складався із 6 міністрів і був відповідальним тільки перед князем.

Члени “Урядової комісії” майже в повному складі ввійшли в Раду міністрів. В її засіданнях брали участь 5 міністрів: військовий міністр, міністри фінансів, правосуддя, внутрішніх справ і міністр поліції. Шостий міністр – державний секретар – повинен був постійно знаходитись в Дрездені при саксонському королі. Князівство Варшавське було позбавлене права на самостійну зовнішню політику: від імені польського уряду її проводив міністр закордонних справ Саксонії [2, 20].

Законодавча влада належала сейму, який складався із двох палат – сенату і палати послів, як в період Речі Посполитої. Всі сенатори (їх було 18 – єпископи, воєводи, каштеляни) призначались князем пожиттєво. Палата послів складалась із 60 представників шляхти, які обирались на повітових сеймиках, і 40 депутатів від гмінних зборів; склад палати кожних 3 роки оновлювався на третину. Юридично в гмінних зборах міг брати участь кожен чоловік, який досяг 21-річного віку і мав нерухомість або підприємство вартістю 100 тисяч злотих. Крім того, могли брати участь люди, які мали певні заслуги: наприклад, офіцери, священики. Сейм повинен був збиратись один раз в два роки і розглядати законопроекти, які вносились новим органом – Державною радою, яка виконувала функції посередника між Радою міністрів, князем і сеймом.

Повноваження сейму були значно урізані, порівняно з Конституцією 3 травня 1791 р. Сейм збирався князем і тривав 15 днів. Сейм не мав права законодавчої ініціативи. Законодавча діяльність сейму обмежувалась визначенням розміру податків, грошовою системою. Законопроекти, які обговорювались в палаті послів, йшли на затвердження в сенат. У випадку, якщо сенат їх не затверджував, достатньо було затвердження князя [3, 266].

Таким чином, за Конституцією 1807 р. в руках князя Варшавського була зосереджена вся повнота влади. У цьому відно-

шенні вона значно відрізнялася від Конституції 3 травня 1791 р. 22 липня 1807 р. в Дрездені Саксонія і Франція уклали конвенцію про передачу Князівства Варшавського саксонському королю. Відповідно до дрезденської конвенції французький імператор мав право мати резидента в Князівстві Варшавському. Першим представником Франції в князівстві був Е. Венсен, колишній комісар при “Урядовій Комісії”. Офіційно перед Венсеном стояли скромні завдання: відслідковувати ситуацію в князівстві, знати суспільну думку, враження поляків від Тільзйтського миру, турбуватись про постачання армії [7, 71].

Отже, Князівство Варшавське, зв'язане з Саксонією унією, було поставлене в пряму політичну і військову залежність від Франції. Воно було не лише васалом, але і територією, окупованою французькими військами. Права уряду Князівства ігнорувались, обмежувались його економічні інтереси. Уряд князівства сподівався, що земельні володіння французьких військових будуть поставлені в ті ж умови, що й місцевих аристократів, на них будуть поширюватись всі податки, зв'язані з володінням землею. Крім того, уряд розраховував, що в розпорядженні держави залишаться ліси, а вплив старост і духовенства поширяться і на ці землі. На цьому ґрунті між польською і французькою сторонами виникало багато проблем і конфліктів. І лише 18 грудня 1807 р. Наполеон видав указ, в якому зазначалось, що на землі, дарованій імператором у Князівстві Варшавському, будуть накладатись такі ж податки, як і на інші приватні володіння; ліси залишались у володінні держави, а духовенство зберігало ті ж права, які воно мало раніше [14, 38].

Князівство було хоч і залежним, але вірним союзником Франції. Наполеон використовував цю васальну державу у своїй великій політиці в Європі. Не випадково польське питання з того часу не сходило з порядку денного міжнародних відносин.

Восени 1807 р. у відносинах між Росією і Францією розгорнулася гостра боротьба. Предметом конфлікту було вже не Князівство Варшавське, а інша польська територія – “прусска Сілезія”, яку Наполеон вимагав передати Князівству Варшавському. Росія виступила проти нових територіальних претензій Франції. Посол Франції у Росії А. Коленкур вважав, що інтереси Пруссії другорядні в даному конфлікті, а все ускладнювалось через те, що Сілезія знаходилася поруч із Князівством

Варшавським, і в цьому російський уряд побачив небезпеку відродження Польщі.

Чи можливо визначити справжні задуми Наполеона в цій дипломатичній грі? Якщо довіряти джерелам, то можна стверджувати, що ці дії Бонапарта були націлені на те, щоб послабити Пруссію та блокувати дії Росії на Балканах.

До осені 1808 р. відносини між Францією і Росією ще більше загострилися. Всі спірні питання було вирішено обговорити в Ерфурті, в кінці вересня 1808 р. Окремо було поставлено польське питання. Наполеон категорично заперечував існування будь-яких планів відродження Польщі і дав обіцянку Олександрю I вивести свої війська із Князівства Варшавського. В свою чергу, Олександр I зобов'язувався не окупувати Князівство Варшавське і Галичину [6, 200]. В цілому, в період між Тільзітом і Ерфуртом франко-російські протиріччя з польського питання не набули гострого звучання: союзники намагалися залишатись на позиціях, визначених в Тільзті.

Війна 1809 р. (квітень–жовтень 1809 р.) між Австрією і Францією закінчилась новим розгромом першої, що привело до деяких змін в підході наполеонівського уряду до польської проблеми. Розпочинаючи війну з Австрією, Наполеон прагнув не допустити нового піднесення польського питання і не думав про територіальне розширення Польського Князівства. Разом з тим, Наполеон прагнув з допомогою польського питання змусити Олександра I активно виступити проти Австрії. Однак російська армія ухилялась від військових дій проти австрійців, які 14 квітня 1809 р. перейшли кордон Князівства Варшавського. Командування австрійської армії планувало захопити князівство і передати його Пруссії з метою залучення Пруссії, а потім і Росії на свою сторону. На захист країни піднялось все населення Князівства. Польська армія швидко росла. В травні 1809 р. польське військо, долаючи опір австрійської армії в Галичині, зайняло Люблін, Сандомир, Замостя, Краків і Львів. Ю. Понятовський як головнокомандуючий військами Князівства Варшавського займав ці території від свого імені. Всюди панував ентузіазм, поляки чекали приєднання Галичини до Князівства Варшавського. Таким чином, успішні дії польської армії в Князівстві Варшавському, а потім і в Західній Галичині створили для Наполеона нову ситуацію, яка знову висувала польське питання, як міжнародну проблему. Протягом всієї ві-

йни Олександр I вимагав від Наполеона гарантій з польського питання. Франко-російські відносини ставали надзвичайно напруженими. Російський посол у Франції А. Куракін пропонував зайняти польські землі, відновити польське королівство і приєднати його до Росії [4, 65]. Однак уряд Олександра I вважав такі дії несвоєчасними і не пішов на це.

Восени 1809 р., після закінчення війни, питання про зайняту польськими військами Західну Галичину постало досить гостро не стільки на франко-австрійських переговорах про мир, скільки у взаємовідносинах Франції з Росією. Галичина стала тим вузлом, в якому зв'язувались основні для цього моменту проблеми зовнішньополітичного курсу Франції у Східній Європі.

14 жовтня 1809 р. було укладено Шенбрунський мир між Францією і Австрією. Австрія передала Князівству Варшавському Західну Галичину, Замойський округ і невелику смугу території на правому березі Вісли. Князівство Варшавське отримало територію близько 50 тисяч квадратних кілометрів з населенням до 1,5 мільйона осіб. Таке вирішення проблеми Галичини Наполеоном знову загострило франко-російські відносини [3, 269].

До початку 1812 р. протиріччя між Францією і Росією зайшли так далеко, що війна ставала неминучою. Крилатий вислів Наполеона, що він стоїть на порозі “другої польської війни” набував актуальності. У Франції поширювалась пропагандиська брошура графа Монгайяра “Друга польська війна або спостереження за миром на континенті”, в якій підкреслювалось, що Росія прагне до світового панування і завдання Франції полягає в тому, щоб стримати її експансіоністську політику. Поділи Польщі, на думку автора, це справа не Пруссії і Австрії, а Росії [7, 143].

В травні 1812 р. міністр Князівства Варшавського Матушевич побував на аудієнції в Наполеона. Він запропонував Бонапарту звернутись із зверненням до поляків і закликати все населення Князівства Варшавського до боротьби проти Росії, а потім поширити його і на провінції колишньої Речі Посполитої, які знаходились в складі Росії. Тоді ж було досягнуто домовленостей про створення Генеральної конфедерації Королівства Польського, яка повинна була мобілізувати все польське населення на війну з Росією [9, 62].

28 червня 1812 р. сейм назвав себе “Генеральною конфедерацією Королівства Польського” і проголосив відновлення

Польщі. 7 липня було видано “Звернення до поляків”, які мешкали на теренах підвладних Росії, із закликом залишити службу і повернути зброю проти Російської імперії [9, 65]. Однак шляхта у Литві і Білорусі не так активно і самовіддано залучалась до війни за незалежність, як шляхта Князівства Варшавського. За царя Олександра I вона отримала можливість активного економічного, соціального та політичного життя, а завдяки А. Чарторийському – ще й польську освіту. Частина аристократії (М. Огінський, Л. Плятер, К. Друцький-Любецький, К. Любомирський) схилилась до орієнтації на Росію. Вони не залучилися до важкої та ризикованої боротьби. Перш ніж широка наполеонівська патріотична пропаганда дала результати, армія Наполеона вже відступала [2, 23].

Із захопленням Варшави російською армією в лютому 1813 р. князь Ю. Понятовський разом із урядом і військом відступив до Кракова і вирушив у напрямку Саксонії, щоб об'єднатись з французькими військами. Польські підрозділи залишались з Наполеоном аж до його відправлення на острів Ельбу. Поразка наполеонівської армії створила нову ситуацію, яка відкривала перспективу відродження Польщі під скіпетром Олександра I. Симпатії значної частини магнатів і шляхти знову повернулись до Росії [7, 155]. Ще в грудні 1812 р. вийшов маніфест Олександра I, в якому проголошувалась амністія полякам, які брали участь в поході Наполеона на Росію, за винятком тих, хто продовжував служити у французькому війську. Князівство Варшавське не розглядалось як окупована територія.

Така політика Олександра I ускладнила його відносини з Австрією і Пруссією, а пізніше – і з Англією. Польське питання знову стає гострою міжнародною проблемою, об'єктом дипломатичної боротьби європейських держав [7, 155]. Польська проблема гальмувала створення шостої антинаполеонівської коаліції, тому що Росія не бажала погоджуватись на повернення всіх земель Князівства Варшавського Пруссії та Австрії, а коли коаліція склалась, польське питання залишалось проблемою у відносинах між союзниками.

В цих умовах французький імператор розраховував на сепаратний мир з Росією. Але Олександр I погодився розпочати лише військові переговори про перемир'я між російсько-пруською і французькою арміями. Таке перемир'я було укладене 4 червня 1813 р. Цей час Наполеон прагнув використати для залучен-

ня Австрії на свій бік – він йде назустріч бажанню Австрії нового поділу територій Польщі між Австрією, Пруссією і Росією. Австрійський уряд виступив влітку 1813 р. ініціатором конгресу в Празі за участю Франції, Росії, Пруссії та Австрії, який повинен був привести до заключення загального континентального миру. Але цього не сталося. Наполеон, який ще не втратив надії покращити своє військове становище, прагнув затягнути переговори і не йшов на поступки. І вже на початку серпня 1813 р. проявилась уся неефективність діяльності конгресу.

Польська проблема була в центрі уваги на міжнародному конгресі, який проходив у Відні з жовтня 1814 р. до червня 1815 р. Дана проблема із російсько-французької перемістилась у сферу російсько-австрійських, російсько-пруських і російсько-англійських відносин. Справа могла завершитись новим воєнним конфліктом. Тільки “сто днів” Наполеона змусили союзників досягти компромісу. 3 травня 1815 р. Росія підписала договори про кордони з Австрією та Пруссією, а 9 червня всі учасники конгресу підписали Заключний Акт, за яким визнавались національно-державні права поляків і новий поділ польських земель між Росією, Пруссією і Австрією. Згідно з рішеннями Віденського конгресу до Росії відійшли території Князівства Варшавського без Познанщини і Галичини; Пруссія отримала Познанщину, Східне Помор’я з Гданськом і Торунем; до Австрії повернули Тернопільський округ; Краків з прилеглими територіями на лівому березі Вісли отримав статус “вільного міста” під контролем союзних держав [2, 24–25].

Домігшись успіху, Олександр I змусив європейські держави погодитись на утворення з більшості земель Князівства Варшавського Королівства Польського. Засади устрою королівства були розроблені дорадником Олександра I на Віденському конгресі А. Чарторийським, які були покладені в основу його Конституції. Текст Конституції Королівства Польського Олександр I підписав ще під час роботи конгресу, але обнародували її лише в грудні 1815 р., коли імператор прибув до Варшави.

Таким чином, в умовах військово-політичних катаклізмів кінця XVIII–початку XIX ст., коли система міжнародних відносин у Європі характеризувалась нестабільністю, питання про долю польської держави, яка недавно припинила своє самостійне існування і була поділена між Росією, Пруссією і Австрією, було актуальною проблемою, яка турбувала ключових гравців

на тодішній європейській арені, значимість якої пояснювалась як географічним положенням польських земель, так і їх стратегічним значенням та матеріальними і людськими ресурсами.

Джерела та література

1. Ададуров В. В. Меморандуми польських авторів початку XIX ст. як джерело уявлень уряду Наполеона Бонапарта про південно-західні окраїни Російської імперії / В. В. Ададуров // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 154–165.
2. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1890 / Г. Дильонгова. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 239 с.
3. Зашкільняк М., Крикун М. Історія Польщі : від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
4. Корнилов А. А. Русская политика в Польше со времени разделов до начала XX века / А. А. Корнилов. – Петроград, 1915. – 93 с.
5. Крисань М. Адам Єжи Чарторийський / М. Крисань // Вопросы истории. – 2002. – № 2. – С. 58–68.
6. Мемуары кн. А. Чарторийского и его переписка с императором Александром I. – Т. 1. – М., 1913. – 340 с.
7. Федосова Е. Польский вопрос во внешней политике Первой империи во Франции / Е. Федосова. – М., 1980. – 205 с.
8. Akt z roku 1834 przeciw Adamowi Czartoryskiemu. Wyobrazicielowi systemu polskiej arystokracji. – 1839. – 35 s.
9. Askenazy Sz. Napoleon a Polska / Sz. Askenazy. – Warszawa ; Kraków, 1918. – 78 s.
10. Bieliński J. Żywot ks. Adama Jerzego Czartoryskiego / J. Bieliński. – Warszawa, 1905. – Т. 2. – 131 s.
11. Grochulska B. Księstwo Warszawskie / B. Grochulska. – Warszawa, 1966. – 138 s.
12. Halicz E. Geneza Księstwa Warszawskiego / E. Halicz. – Warszawa, 1962. – 82 s.
13. Handelsman M. Adam Czartoryski / M. Handelsman. – Т. 1. – Warszawa, 1948. – 192 s.
14. Kieniewicz S. Historia Polski 1795–1918 / S. Kieniewicz. – Warszawa, 1969. – 186 s.
15. Koźmian K. Pamiętniki 1795–1815 / K. Koźmian. – Т. 1. – Poznan. – 1858. – 375 s.
16. Kukiel M. Książę Adam / M. Kukiel. – Warszawa, 1993. – 112 s.
17. Pamiętniki ks. Adama Czartoryskiego i korespondencja jego z cesarzem Aleksandrem I. – Т. 2. – Kraków, 1905. – 243 с.
18. Skowronek J. Antynapoleońskie koncepcje Czartoryskiego / J. Skowronek. – Warszawa, 1969. – 382 с.
19. Wybicki J. Życie moje / J. Wybicki. – Kraków, 1927. – 360 s.